

בעלי חיים כילדים

יוסי וולפסון

עורך דין, פעיל למען זכויות אדם ובעלי חיים אחרים
דוא"ל: reyo@netvision.net.il

חסר-ישע ואנו נעמוד מנגד ונחריש? ואם ניחלץ לעזרת
הקטן - ואכן ניחלץ לעזרתו - כן נעשה לבעל-החיים
שהאדם גורם לו סבל.²

אכן, ילדי אדם ובעלי חיים הם שתי קבוצות של חסרי הגנה
וחסרי ישע, אולם ההשוואה בין שתי הקבוצות הללו מטשטשת
ממד נוסף בסוגיית התעללות בבעלי חיים: רוב בעלי החיים
הסובלים התעללות מידי האדם הם ילדים בעצמם. 230 מיליוני
האפרוחים שבוקעים בישראל מדי שנה מתים או נשחטים עד
גיל שישה שבועות, גיל שבו בתנאים טבעיים הם עדיין ישנים
בלילה תחת כנפי אמותיהם. כ-200 אלף חזירים נשחטים
בישראל מדי שנה בגיל שישה חודשים, ממש בסמוך להגעתם
לבגרות מינית. גם בתעשיות חקלאיות אחרות חייהם של
בעלי החיים נגדעים כבר בתחילתם. גם המסחר בבעלי חיים
הוא ברובו מסחר בגורים. כך למשל רק לעתים רחוקות תראו
בחנויות המוכרות בעלי חיים ארנבון בוגר או כלב מבוגר, ולא
רק זאת אלא שלאחר שהם כבר נרכשו על ידי הלקוחות, על
פי רוב הם מתים בגיל צעיר בשל טיפול לקוי.

הגנה על ילדי אנוש משמעה גם מילוי הצרכים המיוחדים
שלהם, שיאפשר התפתחות פיזית, רגשית וקוגניטיבית תקינה,
והחוק על הגנת קטינים מתייחס לכל האספקטים הללו. נשאלת
השאלה אם חוק צער בעלי חיים מספק אף הוא הגנה הולמת כזו
לבעלי החיים שבשליטת האדם, שברובם הם גורים ואפרוחים.
אחד הצרכים הבסיסיים של הילד הוא קשר עם דמויות
הוריות שיספקו לו טיפול פיזי וחום רגשי, יקנו לו תחושת
הגנה וביטחון, וינחו אותו בצעדיו הראשונים בעולם. על כן
קשר עם הורים הוא זכות המעוגנת בשורה של הוראות באמנה
הבינלאומית לזכויות הילד. קשר חיוני כזה בין הורים לצאצאים
קיים גם במינים רבים של בעלי חיים, ובהם יונקים ועופות.

תחושת החמלה שאנו חשים כלפי בעל-חיים שמתעללים בו
נובעת ממקום עמוק בלבנו, מרגש המוסר שבנו, רגש הנחרד
נוכח פגיעה בחלש ובחסר-ההגנה. צוינו מלידה להגן על
החלש, ובעלי-חיים הם חלשים. בעל-חיים ליד האדם הוא
כילד, תמים וחסר-הגנה. התעללות בילד תזעזע אותנו וכן
היא התעללות בחיה. החיה - כמוה כילד - הינה תמימה.
אין היא מכירה ברוע ואין היא יודעת כיצד להתמודד עמו.
החיה מתקשה להגן על עצמה מפני האדם, והמלחמה בין
האדם לבין החיה היא מלחמה בין מי שאינם שווים. האדם
מצווה אפוא להגן על החיה כחלק מן הציווי המוסרי להגן
על החלש. מצוות צער בעלי-חיים באה, אפוא, להגן על
בעלי-החיים באשר הם, יצורים שהאלוהים נתן בהם נשמה.
כל מי שאלוהים בלבבם, יעשו ככל שיוכלו - איש-איש
ממקומו - כדי שהאדם לא יענה בעלי-חיים, לא יתאכזר
אליהם ולא יתעלל בהם. ומלבו של האדם נחצבה ההלכה
ונחוקו החוקים להגנת בעלי-החיים.¹

פסקה זו, שכתב השופט מישאל חשין, לקוחה מפסק הדין
המכונן שבו נקבעה ההלכה המרכזית בסוגיית צער בעלי חיים.
בתי המשפט מרבים לצטט את הפסקה הזו בפסקי דין שבהם
ניתנת פרשנות לחוק צער בעלי חיים.
בהמשך אותו פסק דין כתב חשין:

אינני מוצא כל הצדק לגרום סבל וצער לבעל-חיים מְחָסָר
הגנה וחסר-ישע, רק כדי לבדר קהל צופים. המעשה הוא
בפשטות מעשה בלתי מוסרי, וחלילה לנו מהתירו. החיה
היא יצור חי חסר-ישע, וכמוה קטטין חסר-ישע. גם החיה
גם הקטטין לא יוכלו להגן על עצמם, ולא יוכלו לתבוע את
עלבונם ולהשיב את כבודם. הנראה אדם גורם סבל לקטטין

1 רע"א 1684/96, עמותת "תנו לחיות לחיות" נגד מפעלי נופש חמת
גדר, פ"ד נא(3) 858, 832 (1997).

2 שם, עמ' 869.

מדובר בהתנהגות גמישה, כלומר התרנגולות נוהגות כך כשיש בסביבתן אפרוחים. כמו כן אם למשל האפרוחים הורגלו לאכול מכלים מסוימים והתרנגולות מכלים אחרים, התרנגולות תגביר את מחוותיהן כדי לתקן את התנהגות האפרוחים (Nicol, 2003). משחקים הם מאפיין מובהק של תקופת הילדות, ויש בהם כדי לענות על צרכים התפתחותיים. כך למשל נקבע בסעיף 31(א) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד: "המדינות החברות מכירות בזכותו של ילד למנוחה, לשעות פנאי, לעסוק בפעילויות משחק ונופש המתאימות לגילו, ולהשתתף כאוות נפשו בחיי התרבות ובאמנויות". משחקים הם בעלי חשיבות גם להתפתחות של גורים. אנו מורגלים אמנם לראות התנהגויות משחק בקרב חתלתולים וכלבלבים, אך אלה מאפיינות מינים רבים של בעלי חיים. מחקרים מצאו למשל שסוגים מסוימים של התנהגות משחק בקרב עגלים, כגון דילוגים עם שינויי כיוון פתאומיים, עשויים להתבטא גם בתנאי בידוד, בהם משחק חברתי אינו אפשרי, ובלבד שהתא שהעגל מוחזק בו גדול מספיק כדי לאפשר את התנועות הללו (Jensen, 2015). התאים הצרים ותנאי הבידוד שבהם מוחזקים עגלים בישראל לעתים קרובות אינם מאפשרים התנהגות משחק. הרטוריקה המשווה בעלי חיים לילדים, בהיותם חסרי ישע, מוצדקת כל עוד היא נקראת בהקשר של יחסי הכוח בין אדם לבעל חיים. אכן, האדם מחזיק בעמדת עליונות המאפשרת לו לשלוט בגורלו של בעל החיים, בדומה ליחס המתקיים בין אדם מבוגר לפעוט, ועל כן מובנת רטוריקת ההשוואה בין בעלי חיים לילדים. עם זאת, רטוריקה זו עלולה להציג את בעל החיים כאינפנטילי. לכן חשוב להבהיר שחולשה וחוסר ישע אינם תכונות מהותיות של בעלי החיים, אלא הן מאפיינות את מעמדו של בעל החיים במצב של קונפליקט בינו ובין האדם. בעלי החיים ניחנו ביכולות הישרדות – כגון חושים מחודדים, כוח פיזי, תושייה וכישורים חברתיים וקוגניטיביים – ההולמות את תנאי מחייתם הטבעיים, ויש להשכיל ולהעריך את היכולות הללו, ולא להתבונן בהם רק דרך המשקפיים של יחסי הכוח בינינו ובינם.

ביבליוגרפיה

- Buchholtz, C. (2005). Social Behaviour of the Domestic Fowl. In: G. Martin, H.H. Samraus and A. Steiger (Eds.), *Welfare of Laying Hens in Europe*. Germany: Kassel University Press.
- Jensen, M.B. (2015). Pair housing and enhanced milk allowance increase play behavior and improve performance in dairy calves. *Journal of Dairy Science*, 98(4), 1–8.
- Nicol, C.J. (2003). Chicken Cognition. In: G.C. Perry (Ed.), *Welfare of the Laying Hen* (pp. 177–189). United Kingdom: CABI Publishing.

בתקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי-חיים) (החזקה שלא לצרכים חקלאיים), התשס"ט-2009 נאסר להפריד גורים מאמם לפני הגיעם לגיל גמילה (תקנה 3(ד)). אולם תקנה זו אינה חלה על בעלי חיים המוחזקים במשקים תעשייתיים ובמעבדות מחקר. בתעשיית הבשר למשל מותר להפריד גורי חזירים מאמותיהם כבר בגיל 28 ימים, ובנסיבות מסוימות בגיל 21 יום,³ אף שבאופן טבעי גמילת חזירים היא הדרגתית ומסתיימת רק בגיל 13–17 שבועות. עגלים בתעשייה המשולבת של חלב ובשר⁴ מופרדים מאמותיהם בתוך שעות מרגע המלטתם, ואילו אפרוחים בתעשיות העופות בוקעים במדגרה ואינם זוכים בשום מגע עם אמם. Buchholtz (2005) כותבת כי בימים שלאחר הבקיעה במדגרה האפרוחים משמיעים את הציוצים הטיפוסיים לאפרוח שננטש.

קשר עם ההורים הוא אמצעי לרכישת זהות. סעיף 7(א) לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד קובע כך: "הילד יירשם תיכף לאחר לידתו, ותהיה לו מלידתו הזכות להיקרא בשם, הזכות לקבל אזרחות, וככל האפשר הזכות להכיר את הוריו ולהיות מטופל על-ידם". הקניית זהות לבעלי חיים נעשית פעמים רבות על ידי החתמת הצאצא על ההורה. בתהליך זה של החתמה, שמתרחש מיד עם הגיחה לאוויר העולם, נוצר הקשר בין הצאצא להורה: ההורה מתחיל לחוש מחויבות כלפי הצאצא שלו, ואילו הצאצא לומד מההורה את ההתנהגויות האופייניות למינו הביולוגי. כדי להגן על הליך תקין של החתמה, ולמנוע החתמה על אדם (כלומר שבעל החיים יחשוב שהוא אדם), קובעת תקנה 3(ה) לתקנות צער בעלי-חיים (הגנה על בעלי-חיים) (החזקה שלא לצרכים חקלאיים), תשס"ט-2009, כי אין להחזיק גוזל או אפרוח בנפרד מעופות בוגרים בני מינו לפני הגיעו לגיל ארבעה ימים. למרות הוראה ברורה זו, מתקיים עדיין שימוש במדגרות ובהאכלת יד לגידול תוכים ועופות אחרים. כמו האיסור על גמילה מוקדמת, האיסור על מניעת החתמה טבעית אינו חל במעבדות ובמשקים חקלאיים. האמנה הבינלאומית לזכויות הילד מגנה על זכות בסיסית נוספת של הילד, והיא הזכות לחינוך (סעיף 28). בעלי חיים אמנם אינם הולכים לבתי ספר, אולם גם הם זקוקים בילדותם לתקופת לימוד שבה הם ירכשו ידע ויסגלו לעצמם מיומנויות. במינים רבים של בעלי חיים הדור הצעיר לומד כישורי חיים מהדור הבוגר. במחקר נמצא למשל שתרגולות מלמדות את אפרוחיהן אילו מזונות להעדיף, וזאת על ידי השמעת קולות מסוימים בקרבת מזון מסוים ותנועות ניקור המכוונות לעברו.

3 תקנה 11(ד) לתקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (גידול חזירים והחזקתם לצרכים חקלאיים), תשע"ה-2015.

4 אבל לא בהכרח בחלקים אחרים של תעשיית בשר העגלים.